

Taşnak Partisi Üyesi Ovanes Kaçaznuni'nin İtirafı Doğrultusunda Türk- Ermeni Meselesi¹

Nazar TOPRAK²

Öz: Bu makale de Ovanes Kaçaznuni'nin 1923 yılında kaleme aldığı "Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok" adlı raporunun incelenmesi ve Türk-Ermeni meselesinin tarihi arka planının irdelenmesi üzerine bir çalışmadır. Raporda ele alınan iddiaların ve detayların analizleri yapılırken Türk-Ermeni ilişkileri ve siyasi boyutları da göz önünde bulundurulmaktadır.

Makale Türkler ve Ermeniler arasındaki ilişkilere tarihi bir perspektiften yaklaşarak Selçuklu Dönemi'nden Osmanlı İmparatorluğu'na kadar olan süreçteki etkileşimleri inceler. Özellikle 1915 yılında gerçekleşen Sevk ve İskân Kanunu'nu getiren siyasi olayların üzerinde durulup, çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilerle analiz edilmeye çalışılmıştır.

Makale Türk-Ermeni ilişkileri konusunda yaygın olarak kabul gören görüşlerin yanı sıra farklı bakış açıları sunarak konunun çeşitli yönlerini de ele almaktadır. Bu bağlamda, Türk-Ermeni ilişkilerinin siyasi, sosyal ve kültürel boyutlarına değinip farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlamıştır.

Türk-Ermeni meselesinde Ovanes Kaçaznuni'nin "Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok" adlı raporunun önemi vurgulanarak tarihi gerçeklerin, ideolojik yaklaşımların ve siyasi çıkarların üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu makale, okuyucuların Türk-Ermeni ilişkilerini daha kapsamlı bir perspektiften anlamasına ve kapsamlı bir değerlendirme yapmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Sevk ve İskân, Ovanes Kaçaznuni

Abstract: This article analyzes Hovhannes Kajaznuni's 1923 report titled "The Armenian Revolutionary Federation (Dashnagzoutiun) Has Nothing To Do Any More" and explores the historical background of the Turkish-Armenian issue. The analysis focuses on the claims and details of Kajaznuni's report while also considering the broader political dimensions of Turkish-Armenian relations.

The study approaches the relations between Turks and Armenians from a historical perspective, examining the interactions from the Seljuk Period to the Ottoman Empire. In particular, it focuses on the political events that led to the 1915 Relocation and Resettlement Law and analyzes these events with information compiled from various sources.

The article discusses various aspects of Turkish-Armenian relations, presenting different perspectives and historical documents as well as widely accepted views on the subject. In this context, it aims to present a different perspective on the political, social and cultural dimensions of Turkish-Armenian relations.

Emphasizing the importance of Hovhannes Kajaznuni's The Armenian Revolutionary Federation (Dashnagzoutiun) Has Nothing To Do Any More in the Turkish-Armenian issue, the study highlights facts,

¹ Bu çalışma III. Dil, Kültür ve Edebiyat Öğrenci Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

²Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, e- posta: nazartoprak261071@gmail.com ORCID: 0009-0009-9015-5930

ideological approaches and political interests are emphasized. This article aims to help readers understand Turkish-Armenian relations from a more comprehensive perspective and make a comprehensive assessment.

Keywords: Armenians, Relocation and Resettlement, Hovhannes Kaçaznuni

Giriş

Ovanes Kaçaznuni'nin "*Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok*" adlı raporu, Ermeni meselesine dair önemli bir belge niteliği taşımaktadır ve bu araştırmada bu raporun incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu rapor Türk kamuoyu tarafından bilinmekle birlikte daha önce çeşitli kaynaklarda alıntılar yapılmıştır. Türkiye'de Esat Uras "*Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*" adlı kitabında bu rapordan faydalanmıştır (Uras,1976, s.716). Daha sonra Kâmuran Gürün'ün "*Ermeni Dosyası*" adlı eserinde de bu rapordan alıntılar mevcuttur (Gürün, 1983, s. 196). Türkçeye Arif Acaloğlu tarafından çevrilmiş ve İstanbul Ticaret Odası tarafından basılmıştır. Doğu Perinçek'in de bu basımda konuyla ilgili bir yazısı bulunmaktadır (Kaçaznuni,2008, s.5-26). Bu araştırmada, Ovanes Kaçaznuni'nin Ermeni meselesi üzerine yaptığı itirafların bir kısmı incelenmeye çalışılacaktır. Asılsız soykırım iddialarını reddeden bu itiraflar, bir Ermeni tarafından yazılmış olması bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Bu rapor, Türk akademik ve siyasi çevrelerinde bilinse de yeterince gündeme getirilmemektedir. Oysa her 24 Nisan'da Türkiye'ye yönelik soykırım iddiaları gündeme gelmekte ve bu iddialar Türk kamuoyunu ve devletini zan altında bırakmaktadır. Ovanes Kaçaznuni tarafından kaleme alınan bu raporun, böylesi iddialara karşı bir kanıt olarak kullanılması gerekmektedir. Bu rapor Ermeni meselesinin objektif bir değerlendirme yapılmasına olanak sağlayacaktır. Aynı zamanda soykırım iddiasının karşısında duran büyük bir kanıt niteliğindedir. Bu nedenle, bu raporun Türk dış politikası için önemli bir araç olarak kullanılması gerekmektedir.

Bükreş'te yapılan Yurtdışı Konferansı'nda sunulmuştur ve ardından kitap olarak yayımlanmıştır. Bu rapor Osmanlı İmparatorluğu içerisinde terör faaliyetlerinde bulunmuş olan Taşnak Partisi'nin mühim şahsiyetlerinden Ovanes Kaçaznuni tarafından okunmuştur. Ovanes Kaçaznuni, yalnızca bu partinin önde gelen bir şahsiyeti değil aynı zamanda Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk başbakanıdır. 1927 yılında Rusçaya çevrilerek Tiflis'te yayımlanmasının ardından 1955 yılında İngilizce olarak New York'ta basılmıştır. Ancak, Ermenistan'da bu raporun basılması ve okunması yasaktır (Kaçaznuni, 2008, s. 7-8). Ermenistan'da bu raporun basımının yasaklanmış olması, belgeye ve içeriğine dair tartışmaların ülke içinde bastırıldığını göstermektedir. Bu yasak Ermenistan'ın resmi tarih anlatısı ile bu raporda yer alan görüşlerin uyuşmadığını ortaya koymaktadır. Resmi tarih anlatısına meydan

okuyan veya bu anlatıyı sorgulayan her türlü belgenin yasaklanması, tarihi olayların tek taraflı bir açıdan değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bu durum, tarihi gerçeklerin tüm boyutlarıyla anlaşılmasını ve değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ovanes Kaçaznuni'nin açık sözlü anlatımı yaşanan olayları birinci elden deneyimlemiş birinin nesnel gözlemi niteliğindedir.

Konferansta sunduğu raporda, Taşnak Partisi'nin stratejik ve ideolojik hatalarını, Osmanlı İmparatorluğu ile olan çatışmalarını ve bu çatışmaların Ermeni toplumu üzerindeki etkilerini detayları ile ele almıştır. Kaçaznuni, partisinin ve genel olarak Ermeni politik hareketinin, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülen terör faaliyetlerini açık yüreklilikle kabul etmiştir. Bu durum, raporu tarihsel bir özeleştiri niteliğinde önemli bir belge haline getirmiştir.

Ermenistan ve bazı Avrupa Devletleri ise bu meseleyi siyasi olarak kullanma eğilimindedir. Özellikle bu raporda yer alan bilgilerin ve tarihi gerçeklerin görmezden gelinmesi bir nevi "gözlere perde çekilmesi" anlamına gelmektedir. Bu durum tarihi bir meseleyi çözmekten ziyade mevcut siyasi çıkarlar doğrultusunda çıkar elde etme çabasını yansıtmaktadır. Bu tür siyasi manevralar taraflar arasında yapıcı bir diyalogun gelişmesini engellemekte ve meseleyi daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir.

Tarihte Türk Ermeni İlişkileri

Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Çağrı Bey döneminde Türkler ve Ermeniler arasındaki ilk yoğun temaslar yaşanmıştır. Bizans İmparatorluğu döneminde Gregoryen mezhebine mensup olan Ermenilere yönelik baskılar Selçuklu Devleti'nin fethiyle birlikte yerini hoşgörüyeye bırakmıştır. 11. yüzyılda Ani Kalesi'nin fethi ve Malazgirt Zaferi, bu süreci hızlandırmış ve iki topluluk arasında yoğun bir etkileşimi sağlamıştır. Roma ve Bizans egemenliği altında baskı gören Gregoryen Ermeniler, Selçuklu yönetimi altında dini ve kültürel özgürlüklerini kazanmışlardır. Bu dönemdeki ilişkiler, sadece siyasi ve askeri boyutla sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal ve kültürel alanda da hoşgörü ortamında gelişmiştir. Selçuklular, himayeleri altındaki halklara dini ve kültürel özgürlükler tanıyarak birlikte barış içinde yaşamının kapılarını aralamışlardır (Çakıllıkoyak, 2005, s.73-74).

Osmanlı İmparatorluğu zamanında ise İstimalet politikası devreye girmiştir. Bu politika sayesinde gayrimüslim halkın can ve mal güvenliği ile dini özgürlüğü korunmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle birlikte birçok Ermeni ailesi payitahta yerleştirilmiştir. 1461 yılında, Bursa'da yaşayan Hovagim, Ermenilerin dini lideri olarak patrik unvanını almıştır ve bu patriklik halen varlığını sürdürmektedir (Gürün, 1983, s. 55).

Osmanlı İmparatorluğu'nun başat güç olduğu dönemlerde Türkler ve Ermeniler arasında ciddi bir çatışma yaşanmamış, aksine iç içe ve hoşgörü içinde yaşamışlardır. Bu nedenle Ermeniler, Osmanlı Devleti içerisinde hızla güven kazanmış ve "Millet-i Sadıka" olarak anılmaya başlanmıştır. Bu güven ortamı, Ermenilerin ticaret, kuyumculuk ve tüccarlık gibi alanlarda başarılı olmalarını sağlamış ve devlet kademelerinde önemli görevlere getirilmelerine olanak tanımıştır. Osmanlı tarihi, Ermeni toplumunun devletin farklı kademelerinde önemli roller üstlendiğine tanıklık eder; 29 paşa, 22 bakan, 33 milletvekili, 7 büyükelçi, 11 başkonsolos ve konsolos, 11 üniversite öğretim üyesi ve 41 yüksek rütbeli memur bu durumu yansıtmaktadır (Kantarıcı, 2011, s.25-29).

Ermeniler ile Türkler, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde hoşgörü ve karşılıklı saygıya dayalı bir ilişki içinde yaşamışlardır. Bu dönem, iki topluluk arasında barış ve iş birliği içinde yaşamının örnek bir niteliğe bürünmesine vesile olmuştur. Ermeni kökenli Aşık Emin'in kaleme aldığı bir dörtlüğü Türk- Ermeni münasebetini ortaya koyan hayli güzel bir örnektir. Dörtlük şu şekildedir:

“Din ayrı möhkem gardaşık

Senin bahtına benzerik

Gol bir, el bir eliyek, birlikte dağık

Ayrılıkta nazik bir goluk” (Hülagü, Demirci, Batmaz ve Alan, 2007, s. 516).

Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu eski kuvvetini kaybetmişti. Öyle ki Ruslar Yeşilköy'e kadar gelmiş ve bu durum Ayastefanos Antlaşması ile sonuçlanmıştı. Ayastefanos Antlaşması'nda Ermenilerin de yer alması, Ermeni meselesinin siyasi bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Avrupa devletleri bu antlaşmadan hoşnut olmamıştır. Daha sonra Avrupa devletleri, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında Berlin Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmanın 61. maddesiyle Ermeni meselesi siyasi bir statü kazanmıştır (Gürün, 1983, s. 104-113).

1880 yılından itibaren Ermeniler emperyalist devletlerin kışkırtmasıyla artık örgütlenmeye ve isyan hazırlıklarına başlamışlardır. Ermeni Silahlı Derneği, Birleşik Cemiyeti, Kara Haç, Anavatan Müdafileri, Armenekanlar, Hınçak, Taşnaksutyun Cemiyetleri kurulmuştur. Aynı zamanda dergi ve gazetelerinde de propagandaya başlamışlardır (Karacakaya, 2001 s.3-12).

İlk büyük Ermeni ayaklanması 20 Haziran'da Erzurum'da başlamıştır. Ermenilerin Asalyan Kilisesi'nde silah ve cephane depoladıkları aynı zamanda bahsi geçen kilisede silah imalatı yapıldığı ihbarı yapılmıştır. Yapılan tahkikatta kilisede herhangi bir mühimmat bulunmamıştır.

Aramanın yapıldığı 19 Haziran günü herhangi bir çatışma yaşanmamış bunun yanında Ermeniler aramaya yardımcı dahi olmuşlardır. Bir sonraki gün Ermeniler dükkanlarını açmamışlar ve protesto etmeye başlamışlardır. Erzurum Valisi Samih Paşa duruma el atıp Ermenileri teskin etmeye çalışsa da nümayiş büyümüş ve Ermenilerin gelen müfrezeyle ateş etmesiyle Müslüman halk ile çatışma başlamıştır. Çatışma sonrasında 8 Ermeni 2 Müslüman ölüyor, 60 Ermeni 45 Müslüman yaralanmıştır. Bu hadise Avrupa gündeminde büyük bir yankı uyandırmıştır. Ayaklanmaların başını çeken bu isyan diğer isyanlara ön ayak olmuş ve Anadolu'nun farklı yerlerinde terör eylemlerine başlamışlardır (İskefiyeli,2005, s.2-10). Bu hadiseden sonra Ermeniler silsile halinde Anadolu'da isyan ve terör eylemlerine başlamışlar ve Müslüman halkı katletmeye başlamışlardır. 1980-1897 arasında kırka yakın Ermeni isyanı vuku bulmuştur (Kantaracı, 2011, s.50-51).

Sevk ve İskân Kanunu'nu Getiren Süreç

Amerika'nın Keşfi, Fransız İhtilali ve Avrupa'da Sanayi İnkılabı'nın gerçekleşmesiyle birlikte hammadde arayışı başlamış ve Avrupa devletleri sömürgecilik arayışına girişmişlerdir. Tüm bu gelişmeler dünya savaşına giden yolu kısaltmış ve nihayetinde Saraybosnalı Sırp gencin Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Franz Ferdinand'ı 28 Haziran 1914'te öldürmesiyle harp başlamıştır (Korkmaz, 2018, s. 131-136).

İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Naci Bey ve Bahattin Bey'in de katıldığı 1914 Ermeni Kongresi'nde, Ermenilerin harp çıkması halinde Osmanlı'ya sadık kalmaları konuşulmuştur. Ermeniler, Osmanlı'ya sadık kalacaklarını fakat bağımsız hareket edeceklerini söylemişlerdir. Bu dönemde Avrupa devletlerinin esas amacı Osmanlı'yı parçalamaktı ve Ermeniler de bu parçalanmadan kendilerine hisse istemekteydiler. Savaşın çıkması Ermenilerin bağımsızlık arzusunu körüklemiş ve Rus ordusuna gönüllü birlikler göndermeye başlamışlardır. Anadolu'da isyan ve terör eylemleri baş göstermiştir zira hami olarak gördükleri devletlerin kendilerine Büyük Ermenistan'ı bağışlayacaklarını düşünmüşlerdir (Çiçek, 2021, s. 226-228).

Rus kuvvetleri, 1 Kasım 1914'te Osmanlı sınırını geçmiştir. Köprüköy ve Azap bölgelerinde Ruslarla muharebeler başlamıştır. Olumsuz hava şartları ve düşmanın sayıca üstün olması Sarıkamış Harekatı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti ölüm kalım savaşı verirken Ermeniler cephede Ruslara destek vermişlerdir. Birden fazla cephede savaşan Osmanlı Devleti Van Olayına kadar kısmi tedbirler almıştır. Ancak Ermeniler Mart 1915'ten itibaren Van, Çatak, Bitlis, Adana, Maraş, Kayseri, Muş, Diyarbakır, Elâzığ, Erzurum, Sivas, Urfa, Trabzon, İzmit, Adapazarı ve Bursa'da terör eylemleri gerçekleştirmişlerdir

(Çakıllıkoyak , 2005, s. 93-97). Yolları keserek Osmanlı askerlerine saldırarak iaşe ve lojistiği zorlaştırmışlardır.

Van'ın düşmesinde etkin rol oynayan Ermeniler, Osmanlı aleyhine faaliyetlerini Çanakkale ve Irak Cephelerinde kızıl kıyametin koptuğu sırada hızlandırmışlardır. Ermenilerin faaliyetlerini önlemek amacıyla 24 Nisan'da ele başlarının tutuklanması hükmü çıkmış ve 2345 kişi tutuklanmıştır (Gürün, 1983, s. 213). Ancak alınan bu tedbirler etkili olmamıştır. Tarihî olarak soykırım anma günü olarak ilan edilen bu tarihte, sadece isyancı olduğu tespit edilen şahıslar tutuklanmıştır. Bu tedbirlerin yetersiz kalması ve Ermenilerin terör eylemlerine devam etmesi üzerine Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın tavsiyesi ve Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın tatbiki ile Ermenilerin savaş bölgesinden uzaklaştırılması kararlaştırılmıştır (Yıldırım, 1990, s. 53-92).

Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheleri ve stratejik hamlelerini derinden etkilemiş ve uzun vadede I. Dünya Savaşı'nın seyrini belirleyici rol oynamıştır. Ermeni meselesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde hem içte hem de dışta ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmış ve dünya savaşının zorlu koşulları altında çözülmeye çalışılmıştır.

Sevk ve İskân Kanunu

Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı sırasında güvenlik kaygıları ve iç düzenin korunması amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biri de 26 Mayıs 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti tarafından Sadarete gönderilen bir tezkîre ile başlatılan ve ertesi gün Sadaret'te görüşülerek kabul edilen Sevk ve İskân Kanunu olmuştur. 1 Haziran 1915 tarihinde Takvim-i Vekayi gazetesinde yayımlanarak resmen yürürlüğe girmiştir (Sezer, 2011, s. 31-32).

Tehcir Kanunu'nun temel amacı, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve muharebe bölgelerinde yaşayan Ermeni nüfusun tehcir edilerek Osmanlı topraklarının diğer bölgelerine sevk edilmesi ve yerleştirilmesi olmuştur. Bu kanun imparatorluk sınırları içerisindeki iç düzenin korunmasına yönelik olarak tasarlanmıştır. Sevk ve iskân süreci, 20 Haziran 1917 tarihine kadar devam etmiş olup, bu süreçte birçok Ermeni aile farklı bölgelere nakledilmiştir (Sezer, 2011, s.30-33).

Osmanlı İmparatorluğu hükümeti Ermenilerin sevk edilmesi sırasında birtakım düzenlemeler yapmış ve çeşitli önlemler almıştır. Hükümetin bu süreçteki temel amacı, zorunlu göçü mümkün olan en güvenli ve kısa yollardan gerçekleştirerek, göç edenlerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktır. Göç sırasında hükümet, kabilelerin seyahatlerini daha kolay hale getirebilmek adına vasıta ve binek temininde titizlik göstermiştir. Araç bulunamadığı durumlarda sevk işlemlerini ertelemekten çekinmemiş ve hatta ordunun gereksinimleri öncelikli olmasına

rağmen mevcut araçları Ermenilere tahsis etmiştir. Bu gibi önlemler, hükümetin göç sürecinde güvenlik ve kolaylık sağlama konusundaki çabalarını göstermektedir. Ayrıca, hükümet yol güzergahlarının belirlenmesinde dikkatli davranmış; yol şartları, iklim, güvenlik ve barınma gibi temel ihtiyaçların en kolay şekilde karşılanabilmesi adına çeşitli rotalar belirlemiştir. Bu güzergahlar, göç eden Ermenilerin en az sıkıntıyla yolculuk yapabilmesi amacıyla oluşturulmuştur (Sezer, 2011, s. 30-53).

Ovanes Kaçaznuni'nin Hayatı

1868'de Gürcistan'a bağlı Ahıska bölgesinde dünyaya gelmiştir. İlk öğretimini Ahıska'da Orta öğretimini ise Tiflis'te tamamlamıştır. Mimarlık eğitimine 1887'de başlamış 1893'te mezun olmuş ve bir müddet mimarlık mesleğini icra etmiştir. Mimarlık eğitimi aldığı dönemde Taşnak Partisi'ne üye olmuş kısa süre içerisinde partinin mühim şahsiyetlerinden biri haline gelmiştir (Kaçaznuni, 2008, s. 5-6).

1911'de Rusya'da görülen Taşnak davası için tanık olarak çağrılmış ancak tanıklık yapmamak için Kafkasya'yı terk etmiştir. İlk olarak İstanbul'a daha sonra da Van'a gitmiş ve 1914'e kadar orada yaşamıştır. 1918'de Güney Kafkasya Seymin'de Taşnak temsilcisi olarak görev yapmış ve Trabzon ile Batum'da gerçekleşen barış görüşmelerine Ermeni heyeti içerisinde katılmıştır. Güney Kafkasya Demokratik-Federatif Cumhuriyeti'nin çöküşünden sonra 1918 Mayıs'ında kurulan Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olmuş ve 1919 Ağustos'una kadar bu görevde kalmıştır. Daha sonra Ermenistan Meclisi başkanı seçilse de Sovyetlerin Ermenistan'ı işgal etmesi sonucu görevi kısa sürmüştür (Kaçaznuni, 2008, s. 5-6).

1920'de Ermenistan'daki Bolşevik yönetimi döneminde tutuklanmıştır ve serbest bırakıldıktan sonra ülkeyi terk etmiştir. 1921-1924 yılları arasında Bükreş'te yaşamıştır. Burada "*Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok*" adlı raporunu yayımlamış ve Taşnak Partisi'nden istifa etmiştir. 1925'te Sovyetlere başvurmuş ve Erivan'a geri dönmüştür. Mimar olarak çalışmış aynı zamanda Erivan Devlet Üniversitesi'nde inşaat ve mimarlık dersleri vermiştir. 1930'da üniversite bünyesindeki İnşaat Enstitüsü'ne geçiş yapmış ve İnşaat Mühendisliği dalında profesör olmuştur. 1937'de Büyük Temizlik operasyonu çerçevesinde Sovyetler tarafından tutuklanmış ve 1938'de Erivan'da yaşamını yitirmiştir (Kaçaznuni, 2008, s. 5-6).

Ovanes Kaçaznuni'nin İtirafı Doğrultusunda Ermeni Meselesi

Ovanes Kaçaznuni esas meseleye gelmeden önce konuşmaya şu şekilde başlamıştır;

- *“Benim açımdan bu sözleri yazmak ve imzalamak, bunları benden duyarken hissettiklerinize kıyasla çok daha zor olmuştur. Söyleyeceğim söz, laubaliliğin ya da yeterince düşünülmemiş kanaatlerin bir sonucu değildir. Köklü kanaatlerin ve net bir bilincin sonucudur, zira ben düşünmek ve anlatmak, muhakeme etmek, değerlendirmek ve duruş belirleyebilmek yeteneğine sahibim.” (2008, s.31)*

Ovanes Kaçaznuni'nin raporunun giriş kısmında dinleyicilere sunduklarının köklü ve net bir bilinç ürünü olduğunu ifade etmesi, kendisinin olaylar üzerinde derinlemesine düşündüğünü ve mantıklı bir sonuca vararak itiraf etmeyi seçtiğini göstermektedir. Bu tür açıklamalarda bulunmanın zorluğunu belirten Ovanes Kaçaznuni, kendi milletine ve tüm dünyaya karşı Ermeni meselesinin hakikatlerini açıkça dile getirme cesaretini sergilemiştir. Tarihî gerçekleri olduğu gibi yansıtarak objektif bir tutum sergileyen Ovanes Kaçaznuni'nin bu hamlesi hem Ermeni halkı hem de uluslararası siyaset açısından derin bir ders niteliği taşımaktadır.

- *“Bu yüzden, azıcık sabır göstermenizi ve konulara önyargısız yaklaşılmaya çalışmanızı rica ediyorum. Biliyorum, parti kaygılarıyla yaşayan ve parti kıstasları çerçevesinde düşünen kişilerin bunu yapabilmesi kolay değildir.” (2008, s. 31)*

Kaçaznuni, konuşmasının girişinde söylediklerinin belirli tepkilere yol açacağını bilerek, dinleyicilerinden önyargılı olmamalarını rica etmiştir. Bu ricada bulunmasının temel sebebi, o dönemde oldukça yaygın kabul gören Denizden Denize Ermenistan Projesi'ne inanan çok sayıda Ermeni'nin varlığıdır. Ovanes Kaçaznuni, konuşmasında bu projeyi saçma bulduğunu açıkça ifade etmiştir. Ancak bu fikri saçma bulmasına rağmen belirli bir dönemde kendisinin de bu hayali desteklediğini itiraf etmiştir. Ovanes Kaçaznuni'nin bu açıklamaları, Ermeni siyaseti ve tarih yazımı açısından oldukça önemli bir dönemeçtir. Bu tür raporlar ve açıklamalar, yalnızca geçmişin bir muhasebesi değil, aynı zamanda gelecek için de dersler çıkarılması gereken belgelerdir. Ovanes Kaçaznuni'nin raporunda yaptığı açıklamalar ve bunun yanında "Denizden Denize Ermenistan Projesi"ne yaklaşımı, tarih ve siyaset açısından oldukça değerlidir.

Türk- Ermeni Meselesi hakkındaki itiraflarının bir kısmı ise aynen şu şekildedir;

- *“1914 sonbaharında, Türkiye henüz savaştan taraflardan birine katılmamış, fakat savaş hazırlıkları içindeyken, Güney Kafkasya'da büyük gürültü içinde ve enerjik biçimde Ermeni gönüllü birlikleri oluşturulmaya başlandı.” (2008, s. 32)*

Ovanes Kaçaznuni'nin bu ifadesi, Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ihanet içerisinde olduklarını belirttiği için hayli önemlidir. Kaçaznuni'nin söz konusu itirafı, Sevk ve İskân kanununun uygulanmasının gerekliliği konusunda yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Henüz Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa katılımı gerçekleşmeden önce, Ermeni gönüllü birliklerinin

kurulmuş olması ve bu birliklerin Osmanlı'ya karşı bir tehdit oluşturması, Sevk ve İskân kanununun ne denli yerinde bir karar olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir devletin varlığını ve bütünlüğünü koruma içgüdüğü her zaman doğaldır. Dışarıdan ve içeriden gelen tehditler karşısında gerekli tedbirlerin alınması mecburidir. Ovanes Kaçaznuni'nin itirafları, Sevk ve İskân Politikası'nın anlaşılmasını ve haklılığını kuvvetlendiren bir argüman niteliğindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun böyle bir durumda uygun önlemleri alması, devletin bekası için atılan stratejik bir adımdır.

- *Biz Türkiye'de gürültü çıkarttığımızda, bu gürültü sayesinde büyük devletlerin dikkatlerini Ermeni konusuna çekeceğimizi ve onları bizim lehimize aracı olmaya zorlayacağımızı sanıyorduk.*
- *"Ermeni Devrimci Taşnaksutyun Partisi hem bu birliklerin oluşturulmasında hem de bunların Türkiye'ye karşı gerçekleştirdikleri askeri operasyonlara aktif biçimde katıldı."*
- *"1914 kışı ve 1915 yılının ilk ayları, Taşnaksutyun da dahil olmak üzere, Rusya Ermenileri açısından bir heyecanlanma ve umut dönemiydi."*
- *"Biz kayıtsız şartsız Rusya'ya yönelmiş durumdaydık." (2008, s. 32-80)*

Ermeni meselesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihin zorlu dönemlerinden geçen bir sorundur. Bu mesele, büyük ölçüde emperyalist güçlerin çıkar ve yayılma politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Hem Birinci Dünya Savaşı öncesinde hem de sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nu karmaşık ve çetin bir sürece sokan bu durum, bir yandan askeri, diğer yandan siyasi ve sosyal sorunlara yol açmıştır. Ovanes Kaçaznuni'nin raporu ise, bu sürecin iç yüzünü ve Ermeni toplumunun nasıl emperyalizmin bir aracı haline getirildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu itirafa göre Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı öncesinde gönüllü birlikler kurarak Ruslarla iş birliği yapmış ve askeri operasyonlara aktif olarak katılmışlardır. Bu bağlamda, Ermenilerin Rusların yayılma politikasının kurbanı olduklarını söylemek mümkündür. Ermenilerin, dış güçlerin vaatlerine kanarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı başlattıkları isyanlar ve Doğu Anadolu'da sivil Müslüman halka yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar, dönemin toplumsal ve siyasi yapısında büyük bir karmaşaya yol açmıştır. Bu süreçte, pek çok masum insanın hayatını kaybetmesi, toplumun hafızasında derin izler bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, kendi varlığını ve halkını korumak amacıyla çeşitli tedbirlere başvurmak zorunda kalmış, ancak bu tedbirler bazı kesimler tarafından "soykırım" olarak nitelendirilerek tartışmalı bir hale getirilmiştir. Ne yazık ki, Ermenilerin Osmanlı topraklarında gerçekleştirdiği katliamlar, tarihî sahnede yeterince ele alınmamış ve hakkettiği tartışmayı bulamamıştır. Ancak Ovanes Kaçaznuni bu itiraflarıyla sivil Müslüman hakla yapılan mezalimi açık bir şekilde itiraf etmiştir. Bu konunun objektif bir şekilde ve tarihi gerçekler ışığında incelenmesi hem geçmişin doğru

anlaşılması hem de adaletin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ermenilerin Müslüman halka yönelik yaptığı katliamlardan bir örnek şu şekildedir:

Kars'a bağlı Derecik köyünde 660 kişi Ermeniler tarafından vahşice katledilmiştir. Bu katliamdan sadece 11 kişi kaçarak kurtulmuştur. (Kantarıcı,2011, s.113) Bu köyde yaşayan Aşık Kahraman söz konusu kırımını şu şekilde dile getirmiştir:

*Ey ağalar nasıl diyem derdimiz
Vardı zulmün sonu arşa dayandı.
Ermeni, İslamı kırdı taladı,
Mazlumlar amânı, Arşa dayandı.*

***

*Bir yiğidi: Vurmuş, yolda koymuşlar,
Can teslim etmeden, deri soymuşlar,
Cep- cep etmiş, yanlarını oymuşlar,
El cepte, fığan arşa dayandı.*

***

*Bir gelini gördüm: Ayağa kalkmış,
Sandım ki, can var, yüzme bakmış,
Kâfir, mısmar ile direğe çakmış:
Mısmar, çivi ünü arşa dayandı.*

***

*Bir hâmile kadın: Davranmış kaçça,
Ermeni, eylemiş hep parça, parça
Kılıç ile vurmuş, bölünmüş kalça,
Akan kızıl kanı arşa dayandı*

***

*Çocuğu, karından çıkarmış bakar,
Can teslim etmeden, süngüye takar,
Bebeğin fizahı dağ taşı yakar,
Dağın, taşın şanı, arşa dayandı (Kantarıcı, 2011, s. 133-136).*

Yurt içinde ve yurt dışında terör eylemlerini destekleyen yayınlar yapmak suretiyle Avrupa'nın gündeminde yer alan Ermeniler, emperyalist devletlerin "Şark Meselesi" olarak adlandırdıkları sömürgecilik politikalarına hizmet etmiştir. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî açıdan olduğu kadar siyasi ve sosyal açılardan da zorlu bir sürece girmesine yol açmıştır.

Ovanes Kaçaznuni, olayların seyrini itiraf ederek, dönemin siyasi ve sosyal dinamiklerine ışık tutmuştur. Ermeni toplumunun emperyalist devletlerin çıkar çatışmaları ekseninde nasıl bir araç haline getirildiğini vurgulamış ve tarihi gerçeklerin çarpıtılmaması gerektiğini belirtmiştir. Raporun giriş kısmında yer alan önyargısız değerlendirme çağrısı, bu itirafların daha nesnel ve adil bir şekilde ele alınmasını amaçlamaktadır.

- “Karadeniz’den Akdeniz’e, Karabağ dağlarından Arap çöllerine uzanan Büyük Ermenistan tasarlanmakta ve talep edilmekteydi.”
- “Taşnaksutyun Partisi’nin böylesine saçma bir projesi vardı.”
- “Amaçsız ve abartılmış talepler doğal olarak yerini acı bir hayal kırıklığına bırakacaktı.”
- “Türkiye Ermenistan’ında artık Ermeni yok ve bir gün olabilecekleri de ihtimal dışıdır.”
- “İşte acı gerçek! Biz bu gerçeği itiraf edebilme erkekliliğini göstermeli ve gereken sonuçlara varmalıyız. Sonuç şu: Varlığımıza son vermeliyiz.” (2008, s. 69-94)

Ovanes Kaçaznuni, konuşmasında bu projeyi saçma bulduğunu açıkça ifade etmiştir. Ancak, bu fikri saçma bulmasına rağmen, belirli bir dönemde kendisinin de bu hayali desteklediğini itiraf etmiştir. Ovanes Kaçaznuni’nin bu samimi itirafı hem bireysel hem de toplumsal tarihe ışık tutmakta ve dersler çıkarmamıza olanak sağlamaktadır. Onun bu açıklamaları doğrultusunda bugün hala hak iddia edilen toprakların aslında kendilerine ait olmadığını fark etmesi oldukça önemlidir. Ovanes Kaçaznuni, hayalini kurduğu projenin saçmalığını kabul etmekle kalmamış, aynı zamanda bu hayalin sürdürülebilir ve gerçekçi olmadığını da ifade etmiştir. Bir zamanlar desteklediği bu fikrin artık geçerliliğini yitirdiğini bilmek, onun gerçeklere dayanan bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. O, Türkiye topraklarında Ermenilerin artık bulunmadığını ve gelecekte de bulunma ihtimallerinin düşük olduğunu açıkça dile getirmiştir. Bu ifade gerçekçi bir bakış açısının yansımasıdır.

Tarih, hatalardan ders çıkarmayı ve geleceği daha iyi şekillendirmeyi öğretir. Ovanes Kaçaznuni’nin gerçekleri kabul etmesi, tarihî bir sorumluluk anlayışı olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, sadece geçmişi anlamak açısından değil, aynı zamanda gelecekte benzer hataların tekrarlanmaması açısından da önemlidir. Onun itirafları, hayallerle yaşamının ve gerçeklerden uzaklaşmanın uzun vadede zararlı olabileceğini göstermektedir. Kaçaznuni, “Türkiye Ermenistan’ında artık Ermeni yok ve bir gün olabilecekleri de ihtimal dışıdır” diyerek, tarihin gerçekleriyle yüzleşmenin ve bu gerçekleri kabul etmenin gerekliliğini vurgulamıştır.

- “1915 yaz ve sonbahar döneminde Türkiye Ermenileri zorunlu göçe tabi tuttu, kitlesel sürgünler ve baskınlar gerçekleştirildi. Bütün bunlar Ermeni meselesine ölümcül bir darbe vurdu.”
- “Türkler ne yaptıklarını biliyorlardı ve bugün pişmanlık duymalarını gerektirecek bir husus bulunmamaktadır; sonradan da anlaşıldığı üzere, Türkiye’de Ermeni meselesinin temelli çözümü açısından bu yöntem en keskin ve en uygun bir yöntemdi.”
- “Bildiklerimizi unutuyor ve çoğu zaman safça savaşın salt Ermeni meselesi yüzünden yapıldığını düşünüyoruz.”

- *Affedilmez bir gerçek şu ki, biz savaştan kaçınmak için hiçbir şey yapmadık, tersine ona gerekçeler oluşturduk. Affedilmez yanı şudur: Türkiye'nin askeri gücü konusunda bilgi sahibi değildik ve kendi ordumuzu da tanımıyorduk.” (2008, s. 34-63)*

Sevk ve İskân Kanunu ve bu kanun etrafında gelişen olaylar yıllar boyunca tartışmalara ve çeşitli yorumlara konu olmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemindeki iç ve dış tehditler ve bu tehditler karşısında alınan önlemler bağlamında Kanun'un uygulanışı ve sonuçları günümüze dek süregelen tartışmaların merkezini oluşturmaktadır. Sevk ve İskân Kanunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sırasında iç güvenliği sağlamak amacıyla aldığı tedbirlerden biridir. Osmanlı Devleti'nin o dönemde yaşadığı zor koşullar, iç ve dış tehditler, savaş şartları ve yoğun dış baskılar, böyle bir kanunun çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. Bu durumu tek taraflı bir bakış açısıyla değerlendirip Türk milletini sistematik bir suçlamaya maruz bırakmak, objektif bir tarih anlayışından uzaklaşmak anlamına gelir.

Ermeni kökenli Ovanes Kaçaznuni, Türklerin Sevk ve İskân Kanunu kapsamında suçluluk duygusu gerektirecek bir husus olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, sözde soykırım iddialarını reddetmiş ve Taşnak Partisi ile onları destekleyen emperyalist devletleri suçlamıştır. Ovanes Kaçaznuni, Ermenilerin emperyalist güçler tarafından nasıl kullanıldığını ve bu güçlerin Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki iç huzuru bozma girişimlerini bu şekilde itiraf etmiştir. Ovanes Kaçaznuni'nin ifadeleri sadece bireysel bir itiraf değil aynı zamanda tarihî gerçeklerin anlaşılması adına önemli bir kaynaktır. Ancak günümüzde bazı devletler ve çeşitli lobiler bu hadiseyi sürekli bir soykırım olarak nitelendirmekte ve Türkiye'yi suçlamaktadır. Oysa Ermenistan'ın ilk başbakanı olan Ovanes Kaçaznuni meseleyi soykırım olarak kabul etmemekte hatta Sevk ve İskân Kanunu'nun doğru bir stratejik karar olduğunu söylemektedir. Tarihin her döneminde devletler ve milletler çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun da yaşadığı bu çetin dönemler iç ve dış tehditlere karşı aldığı tedbirler ve kararlar, dönemin koşulları göz önüne alındığında belirli bir mantık çerçevesinde incelenmelidir. Sevk ve İskân Kanunu da bu bağlamda bir güvenlik tedbiri olarak kabul edilmeli ve dönemin şartları göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Ovanes Kaçaznuni'nin tüm bu ifadeleri doğrultusunda olayın bir etnik temizlik değil siyasi ve stratejik bir zorunluluk olduğu ayan beyan ortadadır.

Tarihi değerlendirirken yalnızca bugünkü politik çıkarlar doğrultusunda değil geçmişin gerçeklerine sadık kalarak değerlendirmenin önemi büyüktür. Bu itiraflar tarihî olayları daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmemiz gerektiğini ve bu değerlendirmeler doğrultusunda daha adil ve tarafsız bir yaklaşım benimsememiz gerektiğini göstermektedir. Tarihî olayların nasıl değiştirilebileceği ve bu değişimlerin günümüz politikasını ve diplomatik ilişkilerini nasıl

etkileyebileceğini görmekteyiz. Unutulmamalıdır ki, toplumların barış ve huzur içinde yaşayabilmesi adına tarihî gerçeklerin doğru şekilde öğrenilmesi ve aktarılması esastır.

Sonuç

Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş döneminde emperyalist devletlerin kışkırtmaları sonucu isyan çıkardıkları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu isyana karşılık olarak savaş bölgesinden uzaklaştırma kararı aldığı bilinen bir gerçektir. Bu olay yıllar boyunca çeşitli çevrelerce soykırım olarak nitelendirilmiştir. Ancak, Ovanes Kaçaznuni'nin itirafları bu iddialara ışık tutmakta ve Sevk ve İskân Kanunu'nun bir kırım teşkil etmediğini ortaya koymaktadır. Ovanes Kaçaznuni'nin hem Ermeni kimliği taşıması hem de Taşnak Partisi'nin önde gelen isimlerinden biri olması, bu tezin doğruluğunu destekleyen önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, tarihi olayların değerlendirilmesinde önyargılardan kaçınmak ve objektif verilere dayalı analiz yapmak kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (2022). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789- 1914)*. İstanbul:Kronik Yayıncılık.
- Çakıllıkoyak, H. (2005). *Diaspora'da Ermeni Kimliği Paris ve Halep Örneği*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Çalık, M. (2006). *Ermeni Soykırımı'na İddiaları Yanlış Hesap Talat'tan Dönünce*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Çiçek, K. (2021). VIII Taşnak Kongresinin Perde Arkası Ya Da Taşnakların I. Dünya Savaşı Öncesi Müttefik Arayışı, *Osmanlı Araştırmaları*, 58, 221-280.
- Çiçek K. (2005). *Ermenilerin Zorunlu Göçü 1915-1917*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gürün, K. (1983). *Ermeni Dosyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hülagü, M., Demirci, S., Batmaz, Ş ve Alan, G. (2007). *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*. Erciyes Üniversitesi Yayını.
- İskefiyeli, Z. (2005). Ermenilerin İlk Büyük Ayaklanması Erzurum Olayı (1890). *Ermeni Araştırmaları*, 19, 778-687.
- Kaçaznuni, O. (2008). *Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok 1923 Parti Konferansı'na Rapor* (Çev. Acaloğlu, A.). İstanbul: Analiz Basım Yayın.
- Kantarıcı, Ş. (2011). *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Karabekir, K. (2005). *Ermeni Dosyası*. (Yayına Haz. Özrengin, F.) İstanbul: Emre Yayınları.
- Karacakaya, R. (2001). *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)*. İstanbul:Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Korkmaz, Cüneyt. (2018). *I. Dünya Savaşı*. İzmir: Lilith Yayıncılık.
- Mayewski, G. (1986). *Ermenilerin Yaptıkları Katliamlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Parin, F. (2010). *Dedelerimizin Ağzından Ermeni Zulmü*. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Sezer, C. (2011). Osmanlı Devleti'nin Sevk Sırasında Ermenilere Yönelik Uygulamaları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*,13, s. 30-53
- Süslü, A. (1994). *Van,Bitlis,Muş ve Kars'taki Ermeni Katliamları*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Uras, E. (1976). Tarihte *Ermeniler ve Ermeni Meselesi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Yıldırım, H. (1990). *Rus-Türk Ermeni Münasebetleri (1914-1918)*. Ankara: Kök Yayınları.

Extended Abstract

This article examines the report titled "The Armenian Revolutionary Federation (Dashnagtzoutiun) Has Nothing To Do Anymore," by Hovhannes Kajaznuni in 1923. This report contains admissions regarding the Turkish-Armenian issue, which are historically significant. Hovhannes Kajaznuni is not only one of the leading figures of the Armenian Revolutionary Federation but also the first Prime Minister of the Democratic Republic of Armenia. Therefore, both the author and the content of this report endow the document with historical value.

The confessions in the report are significant as it is one of the rare documents where an Armenian-origin politician openly criticizes their past policies. Hovhannes Kajaznuni's report, titled "The Armenian Revolutionary Federation (Dashnagtzoutiun) Has Nothing To Do Anymore," is a document that warrants careful consideration due to its political content and historical importance. This report contains important lessons regarding Armenian politics and Turkish-Armenian relations, revealing historical truths. Given Kajaznuni's reputation and political career, the significance of this document is further amplified, providing historians and politicians with a meaningful basis for discussion.

Hovhannes Kajaznuni's report titled "The Armenian Revolutionary Federation (Dashnagtzoutiun) Has Nothing To Do Anymore" emerges as an important document within the context of the Armenian issue. While this report is known in Turkish public opinion and academic circles, it has not been sufficiently highlighted. It offers a different perspective on the claims surrounding the Armenian issue. Hovhannes Kajaznuni's report contains confessions that challenge genocide claims, making it valuable from Turkey's perspective. Particularly regarding recurring allegations surrounding the Armenian issue every year on April 24, this report should be utilized as evidence. While the report provides an opportunity for an objective assessment of the Armenian issue, it serves as an important document standing against the genocide claims. It is essential to consider the perspective offered by the report in response to the pressures arising from the genocide allegations and to advocate for it effectively on international platforms. This is significant for both the accurate understanding of history and the preservation of Turkey's reputation in the global arena.

The report, presented at the Overseas Conference held in Bucharest in 1923 and later published as a book, is attributed to Hovhannes Kajaznuni, a prominent figure in the Armenian Revolutionary Federation (also known as the Dashnak Party), who carried out activities against the Ottoman Empire. As the first Prime Minister of the Democratic Republic of Armenia,

Hovhannes Kajaznuni addresses the strategic and ideological mistakes of the Dashnak Party, their conflicts with the Ottoman Empire, and the impacts of these conflicts on the Armenian community in detail within this report. By candidly articulating his party's past errors, Hovhannes Kajaznuni provides a significant self-critique.

This article examines the Armenian issue within the framework of Hovhannes Kajaznuni's confessions and reviews Turkish-Armenian relations throughout history. The bonds between the two nations, which had maintained positive relations since early contact, weakened significantly due to nationalist movements and mutual conflicts during the late Ottoman Empire. Hovhannes Kajaznuni's report offers a rare internal critique of the errors made by the Armenian side during this turbulent period, allowing for a multifaceted analysis of the Armenian issue.

One of the confessions is as follows:

“The Turks knew what they were doing, and there is no reason for them to feel remorse today; as later understood, this method was the sharpest and most suitable approach for the permanent resolution of the Armenian issue in Turkey.”

Hovhannes Kajaznuni, of Armenian descent, stated that no issue would necessitate a sense of guilt on the part of the Turks under the Deportation and Resettlement Law. He also rejected the alleged genocide claims and accused the Dashnak Party and the imperialist states that supported them.

It is a well-known fact that the Armenians revolted during the wartime of the Ottoman Empire due to the provocations of imperialist states, and the Ottoman Empire decided to relocate them in response to this uprising. Over the years, this event has been characterized by various circles as genocide. However, the confessions of Hovhannes Kajaznuni shed light on these claims and demonstrate that the Law on Relocation and Resettlement did not constitute a massacre. Hovhannes Kajaznuni's identity as an Armenian and his role as one of the leading figures of the Dashnak Party are significant factors supporting the validity of this assertion. In this context, it becomes an unavoidable necessity to avoid biases in the evaluation of historical events and to conduct analyses based on objective data.